

ประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากร เขา - นา - เล ในนครศรีธรรมราช

The History of a Struggle for access to
Kao - Na - Lae Resources

มานะ ขุนวิชัย (Mana Khunweechuay)¹

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากร เขา-นา-เล ใน นครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของชุมชนในพื้นที่เขาควน พื้นที่ราบ พื้นที่ชายฝั่งทะเล ในนครศรีธรรมราช และศึกษาถึงการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากร ในพื้นที่เขาควน พื้นที่ราบ พื้นที่ชายฝั่งทะเลในนครศรีธรรมราช โดยศึกษา ชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา ชุมชนเนินธัมมัง อำเภอเชียรใหญ่ และชุมชนในถ้ำ อำเภอท่าศาลา ซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นพื้นที่ตัวแทนชุมชนในพื้นที่เขาควน พื้นที่ราบ และพื้นที่ชายฝั่งทะเล ตามลำดับ

มีวิธีการศึกษาโดยพิจารณาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน ทั้งที่เป็นบทความทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ รวมถึงเอกสารที่อยู่ในชุมชน เช่น เอกสารขององค์การบริหารส่วนตำบล เอกสารส่วนบุคคล เช่น หนังสืองานศพ และการศึกษาภาคสนาม โดยการสังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการศึกษาพบว่าพัฒนาการของชุมชนทั้งสามพื้นที่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน คือ เมื่อใช้ระบบเศรษฐกิจเป็นตัววัดพบว่าจุดเปลี่ยนของพัฒนาการการผลิตที่สำคัญเกิดขึ้นในช่วงหลัง พ.ศ. 2500 โดยช่วงก่อนนั้นยังมีการผลิตแบบยังชีพและการใช้ผลผลิตที่แต่ละคนผลิตได้แลกเปลี่ยนกัน ส่วนช่วงหลังทศวรรษ 2500 เป็นต้นมามีการพัฒนาระบบการผลิตในเชิงพาณิชย์ โดยการเพิ่มทั้งพื้นที่การผลิตและเทคโนโลยี

ประเด็นการต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากร ช่วงก่อน พ.ศ.2505 ปรากฏว่าชุมชนทั้ง

¹อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

สามพื้นที่มีลักษณะการต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากรที่ใกล้เคียงกัน คือ การต่อสู้กับสัตว์ป่า โรคภัยไข้เจ็บและภัยธรรมชาติ วิธีการต่อสู้ที่พบในช่วงแรก คือ การสร้างเครือข่ายชาวบ้าน การใช้วัฒนธรรมนักร้อง การใช้หลักการพึ่งพาตนเอง และการใช้สังคมเครือข่ายเพื่อเข้าถึงทรัพยากร

ช่วงหลัง พ.ศ.2505 การต่อสู้เพื่อเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนทั้งสามพื้นที่มีความแตกต่างกัน ที่น่าสนใจ คือ ชุมชนคีรีวง ใช้วิธีการรวมกลุ่มในลักษณะขององค์กรชุมชน ชุมชน

เนินธัมมังใช้ลักษณะของการสร้างกลุ่มอาชีพและอาศัยทรัพยากรป่าพรุเป็นฐานการผลิตที่สำคัญ ชุมชนในถ้ำมีลักษณะของการเข้าถึงทรัพยากรด้วยการสร้างเครือข่ายกับภายนอกที่เห็นเด่นชัดที่สุด คือ การรวมตัวเป็นสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ผลการต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากรนั้นพบว่าชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้มากขึ้นแต่ก็ยังเข้าถึงได้ไม่เต็มที่ เนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านความเข้มแข็งของชุมชน กระมลสิทธิ์และปัจจัยการผลิตที่ต่างกัน

คำสำคัญ : การต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากร, ชุมชนคีรีวง, ชุมชนเนินธัมมัง, ชุมชนในถ้ำ

Abstract

The objective of this research is to study the development of community in the area, uplands, wetlands and coastal areas and study the struggle for the resources in 3 areas, Kiriwong Community Amphoe Lansaka, Nernthammang Community Amphoe Chienyai and Nailthung Community Amphoe Thasala Changwat Nakhon Si Thammarat.

The research is carried out by studying the related documents of the people's local wisdom in the form of academic paper, research, and thesis, including the documents found in the area such as the ones from the local administration offices, and individual data such as printed obituaries or funeral books. The data are also collected through field surveys, observation, and interviews.

The results showed that the development of the three communities is an area that looks similar, when the economy is the measure was found to be the turning point of the key developments occurred during the post-2500 AD period is also produced by subsistence and exchanged. During the latter part of the development of a commercially produced by adding both space and technology.

Part in the struggle for access to resources in the previous period 2505 AD these three areas look like communities struggle to access resources is similar to combat wildlife disease and natural disasters. How to fight, is to create a network of local people, the culture connoisseur, using principles of self-reliance and social kinship to access resources.

After the 2505 AD the struggle of community look like the three areas of interest are Kiriwong Community integration method in the corporate community. Nernthammang Community use nature of the creation of occupational groups and peat swamp resources is a major manufacturing base. Nailthung Community look of access to resources by creating an external network with the most obvious is the merger of Confederation Fishermen south. The struggle for access to resources, it is found that the community has access to more resources, but still not fully. Due to restrictions in the strong sense of community ownership and different factors of production.

Keywords : The struggle for access to resources, Kiriwong Community, Nernthammang Community, Nailthung Community

บทนำ

นครศรีธรรมราช เป็นดินแดนที่ตั้งอยู่ตอนกลางของคาบสมุทรลพบุรี เป็นแผ่นดินกั้นทะเลสองแห่งออกจากกัน ทั้งยังมีทะเลสาบขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศอยู่ทางตอนใต้ของนครศรีธรรมราช ส่วนกลางของพื้นที่ในแนวเหนือใต้มีเทือกเขาขนาดใหญ่คือเทือกเขานครศรีธรรมราช เริ่มจากทะเลอ่าวไทยบริเวณเกาะพะงัน ผ่านมาทาง

เกาะสมุยและขึ้นฝั่งในพื้นที่ตอนเหนือของจังหวัดนครศรีธรรมราช ภูเขาภูนี้ผ่านพื้นที่ นครศรีธรรมราชไปกั้นเขตของตรังและพัทลุง และสิ้นสุดลงที่ริมทะเลอันดามันบริเวณ จังหวัดสตูล เชื่อมต่อกับเทือกเขาอีกลูกหนึ่งที่ตั้งอยู่ในแนวตะวันออก-ตก ซึ่งกั้น เขตแดนระหว่างมาเลเซียกับไทยในปัจจุบัน นั่นคือเทือกเขาสันกาลาคีรี

เทือกเขานครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่น้ำน้ำและตะกอนดินไหลลงสู่ฝั่งทะเล ทั้งสองด้านมาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ด้วยระยะเวลาอันยาวนานของการพัดพา ตะกอนดินก่อให้เกิดความสมบูรณ์ในบริเวณที่แม่น้ำลากผ่านนั่นคือที่ราบและปาก แม่น้ำ ด้วยเหตุนี้ทำให้คนที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากิน เริ่มต้นบริเวณปากแม่น้ำ แล้วค่อย ๆ ขยายพื้นที่ออกสู่พื้นที่อื่น ๆ

ตะกอนดินและความสมบูรณ์ที่น้ำพัดพามาจากภูเขาได้เข้าปกคลุมและทับถม บริเวณที่เคยมีชื่อเรียกในแผนที่ประวัติศาสตร์ว่า “แม่น้ำสายใน” ให้ดินเขิน และกลายเป็นป่าพรุขนาดใหญ่อันดับสองของประเทศในปัจจุบันนี้ คือ “ป่าพรุควนเคร็ง” พื้นที่ชายฝั่งทะเลเล็กเป็นแหล่งที่อาศัยของสัตว์ทะเลจำนวนมากเพราะมีป่าชายเลน ขนาดใหญ่ มีที่ราบอันอุดมของนครศรีธรรมราช (ลุ่มน้ำปากพนัง) เป็นพื้นที่เพาะปลูก ที่มีความสำคัญมากที่สุดในคาบสมุทรมาลายูมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน พื้นที่เขาควนก็นับเป็นแหล่งสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะของป่าและเครื่องเทศ อันเป็นที่ต้องการของพ่อค้าชาวต่างชาติในพุทธศตวรรษที่ 7-11 เป็นอย่างน้อย

ลักษณะของภูมิประเทศที่กล่าวมานี้ทำให้นครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่ที่มีความ หลากหลายและความสมบูรณ์ของทรัพยากร และนี่คือจุดเริ่มต้นของการที่คนใน นครศรีธรรมราชสามารถรวมตัวกันได้และได้สร้างอาณาจักรที่มีความเป็นมาทาง ประวัติศาสตร์ยาวนานและเป็นศูนย์กลางการปกครองในคาบสมุทรที่รู้จักกันว่า อาณาจักรตามพรลิงค์มากระยะเวลานานจนกระทั่งถูกอาณาจักรทางเหนือ บริเวณลุ่ม น้ำเจ้าพระยามาช่วงชิงเอาความเป็นศูนย์กลางไปในพุทธศตวรรษที่ 18

ความหลากหลายและความสมบูรณ์ของทรัพยากรดังกล่าวยังเป็นเงื่อนไขสำคัญ ที่ส่งเสริมให้นครศรีธรรมราชบ่มเพาะภูมิปัญญา วัฒนธรรมต่าง ๆ จนถึงขนาดที่มีนัก วิชาการเรียกนครศรีธรรมราชว่า เป็น “เมืองแม่ทางวัฒนธรรม” มีหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ยืนยันว่าเป็นอาณาจักรเพียงแห่งเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ สามารถยกกองทัพไปโจมตีลังกาเพื่อนำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ที่ นครศรีธรรมราช

ต่อมาเมื่อประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา กระแสการพัฒนาแบบใหม่ได้เริ่มก่อตัวขึ้น ในสยามประเทศและแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาในนครศรีธรรมราช กระแสดังกล่าวทำให้ นครศรีธรรมราชมีวิธีคิดแบบใหม่ให้ความสำคัญกับทรัพยากรของพื้นที่อื่น หันหน้า ออกจากทรัพยากรของตัวเองไม่เห็นความสำคัญของทรัพยากรของชุมชน² เหตุดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ยกเลิกขีดทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุดกลับไม่ได้ใช้ทรัพยากร ในพื้นที่ได้มากนัก เพราะมีข้อจำกัดบางประการ

ในช่วงต่อมาชาวบ้านในนครศรีธรรมราชก็ได้ใช้ความพยายามหรือการหา กลยุทธ์ บางอย่างเพื่อให้ กลุ่มและชุมชนของตนเอง ได้เข้าถึงและช่วงชิงความได้เปรียบในการ เข้าถึงทรัพยากรเหล่านั้นกลับคืนมา ที่กล่าวมานี้ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาว่ากลุ่ม ชาวบ้านเหล่านั้นซึ่งได้มีการรวมตัวกันช่วงชิงความได้เปรียบในการเข้าถึงทรัพยากร โดยศึกษาในสามพื้นที่ของนครศรีธรรมราช ได้แก่ เขา-นา-เล โดยจะใช้ชุมชนบางแห่ง เป็นตัวแทนการศึกษา ได้แก่ชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่เขาควน ชุมชนบ้านเนินธัมมัง อำเภอเชียรใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ชายขอบของพรุควนเคร็งอัน เป็นรอยต่อระหว่างพื้นที่ราบลุ่มและพื้นที่ป่าพรุ และชุมชนบ้านในถุ้ง อำเภอท่าศาลา ตั้งอยู่ในพื้นที่ชายฝั่ง ด้วยเหตุผลว่าพื้นที่ทั้งสามนี้มีลักษณะทางนิเวศที่ต่างกัน และใน ปัจจุบันเป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับว่ามีความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรได้ระดับ หนึ่ง โดยแบ่งขอบเขตด้านเวลาออกเป็นสองช่วง คือ ช่วงก่อน พ.ศ. 2505 ซึ่งเป็นช่วง ที่เกิดเหตุการณ์วาตภัยแหลมตะลุมพุก ผลจากวาตภัยครั้งนั้นทำให้ทรัพยากรป่าใน นครศรีธรรมราชเสียหายอย่างมาก ทั้งป่าชายเลน ป่าพรุ และป่าดิบชื้น ดังนั้น พ.ศ. 2505 จึงเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช การ ศึกษาในช่วงก่อน พ.ศ. 2505 จะเป็นการศึกษาภาพรวมของการต่อสู้เพื่อเข้าถึง ทรัพยากรทั้งหมดของชุมชนในนครศรีธรรมราช และการศึกษาช่วงหลัง พ.ศ. 2505 ที่ ชุมชนในแต่ละพื้นที่มีการต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากรในลักษณะที่ต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ สภาพการณ์ของทรัพยากรที่ต่างกันนั่นเอง

สำหรับแนวคิดที่ผู้เขียนจะนำมาเป็นกรอบในการศึกษาได้แก่ แนวคิดการศึกษา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบองค์รวม ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์

²สถานการณ์ที่เป็นอยู่นี้ส่งผลถึงการหายไปของสัตว์และพืชบางชนิด ซึ่งไม่ได้หายไปโดยการไ้ประโยชน์แต่หายไปเพราะ การละเลยหรือมองไม่เห็นคุณค่าความสำคัญ

ของยงยุทธ ชูแว่นและประมวล มณีโรจน์ (ยงยุทธ ชูแว่นและประมวล มณีโรจน์, 2546) ซึ่งเรียกแนวทางการศึกษาใหม่นี้ว่า “การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบองค์รวม” ถือเป็นแนวคิดใหม่ในการศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ของท้องถิ่นในสังคมไทย โดยได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจาก สำนักคิด Annales ซึ่งเป็นสำนักคิดของฝรั่งเศส ที่มุ่งเปิดพรมแดนของการศึกษาประวัติศาสตร์ไปสู่ด้านเศรษฐกิจและสังคม และนักวิชาการคนสำคัญในสังคมไทย เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ศรีศักร วัลลิโภดม จักรทิพย์ นาถสุภา อานันท์ กาญจนพันธุ์ ฯลฯ เป็นการศึกษาที่โยงระบบต่าง ๆ ของชุมชนหนึ่ง ๆ เข้าหากันอย่างสอดคล้องกลมกลืน เพราะยงยุทธและประมวล เชื่อว่าเนื้อหาหรือกิจกรรมในแต่ละด้านของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ฯลฯ ล้วนมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น แม้ว่าอาจศึกษาเจาะลึกไปยังเนื้อหาด้านหนึ่งด้านใดเพียงด้านเดียว เช่น การศึกษาประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากรนี้ ผู้ศึกษาควรคำนึงเสมอว่าเนื้อหาที่ศึกษานั้นไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดด ๆ หากเกิดขึ้นท่ามกลางบริบทของกิจกรรมด้านอื่น ๆ ตลอดเวลา นอกจากจะศึกษาเนื้อหาในลักษณะดังกล่าวแล้ว ก็ยังต้องศึกษาความสัมพันธ์ของระบบต่าง ๆ ในชุมชนกับ ชุมชนอื่นและกับศูนย์กลางอำนาจรัฐอีกด้วย ทั้งนี้เพราะระบบเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม การเมือง ฯลฯ ของชุมชนหนึ่ง ๆ ต้องพึ่งพาชุมชนอื่น ๆ อยู่เสมอ ความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจมีในลักษณะเท่าเทียมกัน มีอิทธิพลต่อกัน หรือเป็นอิสระจากกันก็ได้

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบองค์รวม เน้นศึกษาความเปลี่ยนแปลงและผลของความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนหนึ่ง ๆ อย่างรอบด้าน อันที่จริงในการศึกษาเนื้อหาต่าง ๆ และประเด็นความสัมพันธ์ย่อมหมายถึงรวมถึงการศึกษาความเปลี่ยนแปลงอยู่ด้วยแล้ว เช่น การศึกษาระบบเศรษฐกิจของชุมชนย่อมจะต้องแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ด้านอื่น ๆ ของชุมชนด้วย การศึกษาเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม จำเป็นต้องมองด้านอื่น ๆ เช่นกัน การศึกษาในลักษณะนี้ย่อมทำให้มองเห็นความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นภายในชุมชน มองเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง กระทั่งสามารถคาดการณ์เหตุการณ์ข้างหน้าได้ในระดับหนึ่ง

แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบองค์รวม นับเป็นความพยายามที่จะผสมเอาวิธีการศึกษาทางสังคมศาสตร์เข้ามาศึกษาชุมชนท้องถิ่นของไทย โดยการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นศึกษาตลอดมา รวมทั้ง

พิจารณารับเอาข้อเสนอแนะที่มีคุณค่าจากนักวิชาการหลายสาขา นำมาสังเคราะห์ประมวลเป็นแนวคิดและวิธีการที่จะยึดถือจนสามารถสร้างองค์ความรู้ที่มองเห็นความเคลื่อนไหวของสังคมได้ซับซ้อนขึ้น โดยเน้นใช้ข้อมูลอย่างรอบด้านแบบสหสาขาวิชา กับการพิจารณาแนวคิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์อย่างเหมาะสมเช่นนี้ จึงน่าจะเป็นแนวทางให้การศึกษาเรื่องราวของชุมชนทั้งสามพื้นที่ในนครศรีธรรมราชได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถตรวจสอบความแม่นยำในการสร้างองค์ความรู้ได้มากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาพัฒนาการการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรของผู้คนพื้นที่เขาควน พื้นที่ราบพื้นที่ชายฝั่งทะเลในนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร เป็นเอกสารจากงานวิจัยที่ผ่านมา เอกสารหอจดหมายเหตุ และเอกสารของท้องถิ่น ข้อมูลที่ได้จะทำให้มองเห็นความพยายามของชุมชนในการต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากรในช่วงก่อน พ.ศ. 2505

3.2 การศึกษาข้อมูลภาคสนาม

โดยการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มแกนนำชุมชน ได้แก่ กลุ่มแกนนำที่เป็นทางการ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มแกนนำที่ไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้นำทางศาสนา และประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านเนินธัมมัง ชุมชนบ้านในดุ้ง และชุมชนคีรีวง

3.3 การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

นำข้อมูลจากเอกสารและการศึกษาภาคสนามมาเสนอโดยการบอกเล่าในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ตามระเบียบวิธีประวัติศาสตร์

เขา-นา-เล ภูมินิเวศของนครศรีธรรมราช

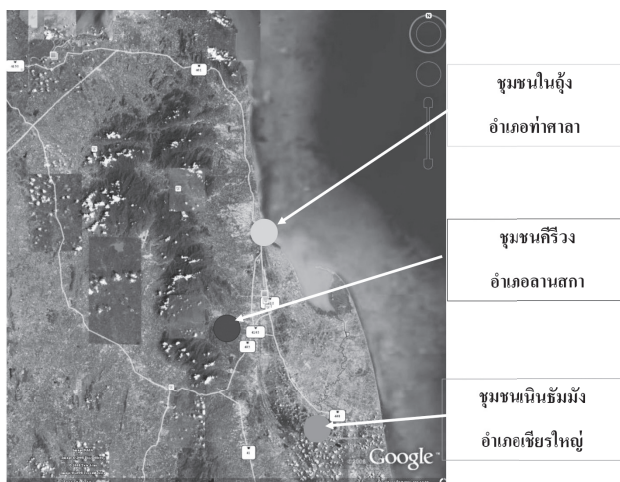
นครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ตอนกลางของคาบสมุทรมาลายู ซึ่งเป็นพื้นที่กั้นทะเลทำให้นครศรีธรรมราชมีความโดดเด่นในเรื่องที่ตั้งและเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญ ตอนกลางมีเทือกเขาขนาดใหญ่ ถัดมาทางตะวันออกเป็นที่ราบลุ่มและถัดมาก็เป็นทะเล

ลักษณะของภูมิประเทศเช่นนี้ทำให้นครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่ซึ่งมีความหลากหลายและความสมบูรณ์ของทรัพยากร เป็นที่มาของกลุ่มคนที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านั้นแตกต่างกันไป ภูมิประเทศดังกล่าวสามารถแบ่งออกได้อย่างน้อยเป็นสามลักษณะและเป็นที่มาของขอบเขตของงานวิจัยชิ้นนี้ โดยพื้นที่แรกได้แก่

“เขา” เป็นพื้นที่ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณเทือกเขานครศรีธรรมราชทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตก ทรัพยากรสำคัญของเขาได้แก่ ของป่า และที่ดิน ผู้วิจัยได้ใช้พื้นที่ชุมชนศิรวัง อำเภอลานสกาเพื่อเป็นตัวแทนในการศึกษาการต่อสู้ของชาวบ้านเพื่อเข้าถึงทรัพยากรของป่าและที่ดิน

“นา” ได้แก่ภูมินิเวศรวมทั้งผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ราบ ในที่นี้คือพื้นที่ราบของกลุ่มน้ำปากพ่องที่ตั้งอยู่ทางตะวันออกของเทือกเขานครศรีธรรมราช นาในที่นี้รวมถึงพื้นที่ในบริเวณป่าพรุของนครศรีธรรมราชด้วย ทรัพยากรสำคัญของพื้นที่นี้คือที่ดินของป่าที่ได้จากป่าพรุ เช่น น้ำผึ้ง สัตว์น้ำจืด โดยผู้วิจัยได้ใช้พื้นที่เนินธัมมัง อำเภอยะหริ่งเป็นตัวแทนของการศึกษาประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากรในพื้นที่ราบ

“เล” หมายถึงภูมินิเวศรวมทั้งผู้คนในพื้นที่ชายฝั่งทะเลของนครศรีธรรมราช ทรัพยากรสำคัญได้แก่ ทรัพยากรชายฝั่ง เช่น สัตว์ทะเล ป่าชายเลน ผู้วิจัยเลือกพื้นที่บ้านในถุ้ง อำเภอนาทวีเป็นพื้นที่ศึกษา และเป็นตัวแทนของชุมชนชายฝั่งของนครศรีธรรมราช

ภาพที่ 1 ลักษณะพื้นที่ของนครศรีธรรมราช และพื้นที่ศึกษา

การต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากรของคนนครศรีธรรมราชก่อน

พ.ศ. 2505

กล่าวได้ว่าก่อน พ.ศ.2505 ทรัพยากรต่าง ๆ ในนครศรีธรรมราช มีความหลากหลายและสมบูรณ์เป็นอย่างมาก ทั้งนี้หากดูจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ บันทึกเรื่องเล่าของคนท้องถิ่นก็ทำให้มองเห็นภาพความสมบูรณ์ของทรัพยากรได้ในเวลานี้ชุมชนในนครศรีธรรมราชมีการต่อสู้เพื่อให้สามารถเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่สำคัญคือการใช้พลังอำนาจและวัฒนธรรมแบบเดิมของท้องถิ่น พบประเด็นการเข้าถึงทรัพยากรที่สำคัญซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกันทั้งสามพื้นที่คือ

การสร้างเครือข่ายชาวบ้าน เริ่มต้นขึ้นจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่มีความหลากหลายและแตกต่างของนครศรีธรรมราช มีผลทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างชุมชนในแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะในเรื่องของผลผลิตที่แต่ละชุมชนมักมีเหมือนกันแต่จำนวนมากน้อยไม่เท่ากัน ข้าวและกะปิ คือปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตอันดับแรก ๆ ของผู้คนช่วงก่อน พ.ศ. 2505 แต่เนื่องจากความสามารถในการผลิตข้าวและกะปิของแต่ละชุมชนมีไม่เท่ากัน ทั้งนี้เนื่องจากพื้นฐานของทำเลที่ตั้ง ดังนั้นชุมชนที่ผลิตข้าวและกะปิไม่พอเพียงกับความต้องการในชุมชนหรือในบ้านของตัวเองจำเป็นต้องมีการแสวงหาจากภายนอกชุมชน จึงเกิดการเดินทางไปยังต่างชุมชนเพื่อนำสิ่งของที่ผลิตได้เกินความต้องการไปแลกข้าวและกะปิ เรื่องราวเหล่านี้จึงเป็นที่มาของการเกิดขึ้นของเครือข่ายชาวบ้าน ซึ่งถือเป็นการต่อสู้อย่างหนึ่งของคนนครศรีธรรมราชในช่วงก่อน พ.ศ. 2505 ที่น่าสนใจโดยมีการสร้างระบบเกลอเขา เกลอเล เพื่อการได้มาซึ่งทรัพยากร หลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นเครือข่ายชุมชนนี้ได้แก่วรรณกรรมท้องถิ่น เช่น นิทานพื้นบ้านเรื่องเกลอเขา-เกลอเล และเพลงกล่อมเด็ก เครือข่ายชาวบ้านที่เกิดขึ้นในช่วงนี้เป็นการรวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนผลผลิต และการแลกเปลี่ยนแรงงานในลักษณะที่เรียกว่า “ออกปาก” หรืออีกกรณีหนึ่งคือการใช้ประโยชน์จากเครือข่ายเพื่อเข้าถึงทรัพยากรในต่างพื้นที่ เช่น ชาวบ้านในพื้นที่ชายฝั่งต้องการต้นไม้ใหญ่มาทำเรือออกทะเลหาปลา ก็จะใช้เครือข่ายที่มีอยู่ในการไปเอาต้นไม้ใหญ่มาจากชาวบ้านในพื้นที่เขา เป็นต้น

การใช้วัฒนธรรมนักเลงเพื่อการเข้าถึงทรัพยากร นักเลงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “คนใหญ่ คนยาว” หมายถึงคนที่เป็นที่เคารพนับถือ คนที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง

คนกลุ่มนี้ต่อมามักกลายเป็นตัวแทนอำนาจรัฐ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือกลายเป็น
นักการเมืองระดับต่าง ๆ ในปัจจุบัน

...สมัยโบราณชาวบ้านอาศัยอยู่ตามป่าเขา โดดเดี่ยวจากชุมชนอื่น ทำให้ต้องมีการ
รวมตัวช่วยเหลือกัน แม้ไม่ใช่ญาติก็สนิทสนมยิ่งกว่าญาติ ช่วยกันทำมาหากิน คน
โบราณไม่ได้คิดเรื่องเงิน คิดแต่ทำอย่างไรให้มีข้าวสารกิน ยามเจ็บไข้ก็ซูดหารากไม้มา
ต้มกิน บางคนถนัดเป็นหมอยา บางคนเป็นหมอตำแย สุดท้ายจะมีอยู่คนหนึ่งที่เคย
สละ ใจกว้าง ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ก็จะกลายมาเป็นนักเลง เป็นผู้นำธรรมชาติ ชาวบ้าน
กลุ่มนั้นหากมีปัญหาอะไรก็จะไปบอกคนคนหนึ่งที่เขาไว้ใจที่สุดให้ไปช่วยดูแลจัดการให้
จึงเป็นที่มาของนักเลงหรือลัทธิเลง เป็นการพึ่งพาอาศัยกันในวัฒนธรรมชนบท...
(วัชร วัชรพันธ์ และอ้อม สุวรรณรัตน์, 2544, 1)

คำบอกเล่าดังกล่าวนี้ถือได้ว่าในช่วงเวลาที่ชุมชนต้องพึ่งตนเอง ชุมชนในอดีต
จะต้องมีการแบ่งสรรหน้าที่ของสมาชิกในชุมชน ซึ่งหน้าที่ดูแลชุมชนก็เป็นของนักเลง
นั่นเอง นับได้ว่านักเลงเป็นวิธีการจัดการชุมชนในอดีตอย่างหนึ่ง การจัดการดังกล่าว
รวมถึงการจัดการความขัดแย้งโดยเฉพาะในเรื่องการแย่งชิงทรัพยากรด้วย

เมื่อใช้บรรทัดฐานของสังคมปัจจุบัน ความหมายของคำว่า “นักเลง” อาจมอง
เห็นไปในทางลบ แต่หากมองย้อนไปเมื่อหกทศวรรษที่ผ่านมาในสังคมที่เต็มไปด้วย
อันตรายและห่างไกลศูนย์กลางการปกครอง หรือเป็นดินแดนชายขอบอย่าง
นครศรีธรรมราชแล้ว “นักเลง” เป็นอำนาจชุมชนที่มีความสำคัญและจำเป็นที่สังคม
เช่นนี้จะต้องมีอยู่ เพื่อการคุ้มครองดูแลสังคมให้อยู่ในความเรียบร้อย

“นักเลง” ในบริบททางประวัติศาสตร์ถือเป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากปัจจัยแห่ง
ความต้องการดำรงชีวิตอยู่อย่างปลอดภัยภายใต้เงื่อนไขทางภูมิศาสตร์และการเมือง
ของชาวชนบทของนครศรีธรรมราช นักเลงนับเป็นระบบความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม
ภายใต้กลุ่มพวกของคนชนบท กำเนิดขึ้นเพื่อเป็นเกราะป้องกันตนเอง วัฒนธรรม
นักเลงจึงเป็นวัฒนธรรมที่สอนให้ผู้คนในชนบทรู้จักการป้องกันตนเองเพราะหากไม่ทำ
เช่นนี้ก็看不见ลู่ทางอื่นที่จะดูแลรักษาตนเองจากภัยต่าง ๆ รวมถึงการเข้าถึง
ทรัพยากรต่าง ๆ ได้

จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมและกิจกรรมของนักเลงเหล่านี้ถือเป็นวัฒนธรรมของผู้คน
ในเขตชนบท เป็นบรรทัดฐานของสังคมอันเป็นที่ยอมรับกันมาช้านาน และเป็นสิ่งที่
จะนำไปสู่การเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ ในช่วงก่อน พ.ศ.2505 ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะ

นักเลงเป็นคนที่ชาวบ้านให้การยอมรับ ในฐานะที่เป็นผู้ดูแลความเรียบร้อยของชุมชน เป็นคนที่มีพรรคพวกเพื่อนฝูงเยอะ ดังนั้นเมื่อมีความต้องการที่จะต้องใช้ทรัพยากรก็สามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น ในปัจจุบันพบว่าคนที่เป็อดีตนักเลง คนใหญ่ คนยาว มักมีที่ดินทำกินทั้งในพื้นที่เขาและที่ราบจำนวนมาก

การใช้สังคม เศรษฐกิจแห่งการพึ่งพาตนเองและการใช้ระบบเครือญาติเพื่อการเข้าถึงทรัพยากร คือการพึ่งพาตัวเองและเครือญาติเพื่อการเข้าถึงทรัพยากรด้วยการสร้างความรู้สึกร่วมเกี่ยวกับญาติพี่น้องว่าต้องสำคัญว่าบุคคลภายนอก และมีปรากฏคำที่แสดงให้เห็นปรากฏการณ์นี้ด้วย เช่น “เลือกใช้นกกว่าน้ำ” เครื่องมือสำคัญที่คนนครศรีธรรมราชใช้เพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดีในวงศ์เครือญาติคือประเพณีในราโรงครู โดยการนับสายญาติผ่านทางครูหมอนิรา จากกรณีนี้พบว่าเครือญาติที่มาทางสายครูหมอนจะมีเป็นจำนวนมาก และประเพณีสารทเดือนสิบ

การต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากร เขา-นา-เล ในนครศรีธรรมราช หลัง พ.ศ. 2505

หลัง พ.ศ.2505 ชุมชนเขา นา เล ในนครศรีธรรมราชได้รับผลกระทบจากพายุโซนร้อนแฮเรียต ที่รับรู้กันทั่วไปว่าพายุที่พัดถล่มแหลมตะลุมพุก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช และอีกประเด็นหนึ่งในช่วงเวลานี้ รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ซึ่งแม้ช่วงแรกจะส่งผลกระทบต่อชุมชนเขา นา เล ในนครศรีธรรมราชไม่มากนัก แต่ก็เป็จุดเริ่มต้นที่ทำให้ระบบการผลิต และฐานทรัพยากรของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ด้วยวิธีคิดว่าการปล่อยทิ้งทรัพยากรไว้เฉย ๆ จะไม่มีประโยชน์ จำเป็นต้องเอาทรัพยากรนั้นมาใช้เพื่อการพัฒนาประเทศและเพิ่มรายได้ต่อหัวของประชากร

สามารถกล่าวได้ว่านับแต่นั้นเป็นต้นมาชุมชนเขา นา เล ในนครศรีธรรมราช จึงแสวงหากลวิธีเพื่อเข้าถึงทรัพยากรในรูปแบบต่าง ๆ ร่วมกับการเข้าถึงทรัพยากรแบบเดิม ประเด็นที่จะนำเสนอต่อไปนี้ผู้วิจัยได้เลือกลักษณะการต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากรที่เป็นลักษณะเด่นของชุมชนเขา นา เล ซึ่งได้แก่

1. องค์กรชุมชน : การต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากรของชุมชนเชิงเขา

ในชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา นับเป็นชุมชนเข้มแข็งที่ได้รับการยอมรับในระดับ

นานาชาติ พื้นที่นี้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งของคนไทยและต่างประเทศ ทั้งนี้เพราะคนศิริวงมีความสามารถในการเข้าถึงและจัดการกับทรัพยากรของตัวเองได้อย่างเหมาะสม สิ่งสำคัญที่ทำให้คนศิริวงได้รับการยอมรับคือการที่ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่ร่วมมือกันจัดตั้ง “องค์กรชุมชน” ขึ้นเพื่อช่วยเหลือกันและกันในยามที่ชุมชนประสบปัญหาโดยเฉพาะจากภัยธรรมชาติ องค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นนั้นกลายเป็นสิ่งสนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงทรัพยากรในพื้นที่ป่าได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะหน่วยงานรัฐเองก็เห็นด้วยว่าป่าที่มีอยู่ควรให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดูแลด้วย

องค์กรชุมชนที่มีอยู่ในปัจจุบันที่สำคัญคือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านศิริวง (ชมพูนุช ประจักษ์สุนทร, 2549, 77-87) กลุ่มมัดย้อมกลุ่มใบไม้ ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กลุ่มแม่บ้านทุเรียนกวน กลุ่มหมาด้อ กลุ่มทำขนมกลุ่มหัตถกรรมจากกะลามะพร้าว กลุ่มบ้านสมุนไพรกลุ่มแปรรูปน้ำผลไม้ กลุ่มงดสบุนหรี กองทุนเดิมสี่เขียวใต้เขาหลวง (<http://www.kamlone.com/doc/history-kiriwong.doc>, 2556)

องค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นในศิริวงก่อตัวขึ้นอย่างเป็นทางการหลังจากเกิดอุทกภัยในปี พ.ศ. 2531 เพื่อความร่วมมือช่วยเหลือกัน เพราะภายหลังอุทกภัยชาวบ้านบางรายได้รับผลกระทบอย่างหนักไม่มีทุนที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของตัวเองและครอบครัวได้ ชาวบ้านจึงได้รวมทุนกันเพื่อเข้าไปช่วยเหลือคนที่เดือดร้อนจากอุทกภัยในครั้งนั้น ต่อมาได้มีการก่อตั้งองค์กรชุมชนเพิ่มเติมเพื่อจัดการกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนจนถึงปัจจุบัน

2. การผลิตบนฐานทรัพยากรป่าพรุ: การต่อสู้ของชุมชนราบลุ่ม

ชุมชนราบลุ่มในเขตลุ่มน้ำปากพนังประกอบด้วยชุมชนที่อยู่บริเวณที่ราบทำนาตอนกลางรวมถึงพื้นที่ในเขตป่าพรุควนเคร็ง ผู้วิจัยเลือกบ้านเนินธัมมัง ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นตัวแทนของพื้นที่ราบลุ่มติดเขตป่าพรุคลองคิงซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของพรุควนเคร็งตอนกลาง ดังนั้นทรัพยากรเด่นที่สำคัญในของชุมชนราบลุ่ม คือ ทรัพยากรป่าพรุ ซึ่งอาชีพของคนในพื้นที่ส่วนใหญ่จึงต้องพึ่งพาฐานทรัพยากรป่าพรุเป็นหลักในการดำรงชีพท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของฐานทรัพยากรที่เกิดขึ้น การต่อสู้ที่มีลักษณะโดดเด่นของชุมชนในเขตที่ราบลุ่ม คือ “การผลิตบนฐานทรัพยากรป่าพรุ”

ที่ดินในพื้นที่บ้านเนินธัมมัง ส่วนใหญ่เป็นที่ดินซึ่งชาวบ้านไปจับจองและไม่มีเอกสารสิทธิ์ ชาวบ้านจึงสร้างวิธีการเพื่อเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากที่ดินเหล่านั้น เช่น

การจับจองสิทธิในทุ่งกระจูด และพื้นที่ใกล้เคียง โดยชาวบ้านที่จับจองพื้นที่เท่านั้นที่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากกระจูดได้ การจับจองสิทธิในพื้นที่แหล่งน้ำโดยการทำเครื่องมือจับสัตว์น้ำติดพื้นที่ เช่น ยอยก หรือเปิดราว ทั้งนี้เพราะทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีอยู่ในป่าพรุทำให้ชาวเนินธัมมังแสวงหาปลา กุ้ง และสัตว์น้ำอื่น ๆ อีกกรณีหนึ่งที่ชาวบ้านมักใช้ในการจับจองสิทธิในที่ดิน คือ “การขุดบ่อล่อปลา” โดยชาวบ้านขุดบ่อดินขนาดเล็ก ๆ กว้าง ยาวด้านละ 5-10 เมตร เพื่อให้ปลาลงไปอยู่ในบ่อนั้น ในช่วงฤดูแล้งชาวบ้านจะไปวิดปลาในบ่อนั้นมาใช้ประโยชน์ ที่ดินในพื้นที่นั้นก็จะกลายเป็นเจ้าของบ่อล่อปลานั้นไปด้วย ปัจจุบันมีการเข้ามาของปาล์มน้ำมันพบว่าชาวบ้านได้หันมาปลูกพืชชนิดนี้กันมากขึ้น ส่วนหนึ่งก็ปลูกในพื้นที่ที่ชาวบ้านอ้างสิทธิ์ครอบครองจากบ่อล่อปลา หรือการวางเครื่องมือประมงอื่น ๆ ไว้นั่นเอง

3. เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน: การต่อสู้ของชุมชนชายฝั่ง

ชุมชนบ้านในดุ้ง ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านทำอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นหลัก พบว่าการต่อสู้ของชาวประมงพื้นบ้านเพื่อเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งของชาวประมงในพื้นที่ที่มีประเด็นที่น่าสนใจ และส่งผลให้ชาวประมงพื้นบ้านเข้าถึงทรัพยากรได้มากขึ้นได้แก่ “การสร้างเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน” โดยการรวมกลุ่มกันในกลุ่มชาวประมงในเขตอำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และรวมตัวกับชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ทั้งหมดภายใต้ชื่อ สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ รวมทั้งการดึงมหาวิทยาลัยเข้าไปเป็นเครือข่าย ทำให้เกิดพลังในการต่อรอกับประมงพาณิชย์ รวมถึงการต่อสู้กับโรงไฟฟ้าถ่านหิน และการเข้ามาของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ในปัจจุบัน

ภายใต้เครือข่ายที่เกิดขึ้นส่งผลให้ชาวประมงพื้นบ้านสามารถเรียกร้องและต่อสู้กับประมงพาณิชย์ และกลุ่มทุนต่าง ๆ ที่เข้ามาแย่งพื้นที่ โดยชาวประมงมักมองว่าโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่เข้ามามักจะมาส่งผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำ ดังนั้นการที่จะรักษาวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของพวกเขาไว้ได้คือการรวมตัวกันสกัดกั้นไม่ให้โครงการเหล่านั้นเข้ามาในพื้นที่ของพวกเขา จากการศึกษาพบลักษณะสำคัญที่เครือข่ายใช้วิธีการต่อสู้เพื่อให้ชาวประมงสร้างอำนาจในการต่อสู้ได้ คือ

การสร้างความรู้ ในปัจจุบันเครือข่ายชาวประมงได้มีการสร้างความรู้เพื่อควบคู่กับการอนุรักษ์ โดยเฉพาะการจัดทำหนังสือ แผ่นพับ เพื่อเผยแพร่ความรู้ซึ่งจะมีเครือข่ายภาควิชาการได้แก่มหาวิทยาลัยในพื้นที่นครศรีธรรมราช คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

นครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และหน่วยงานอื่น เข้ามาร่วมเป็นจำนวนมาก รวมถึงการร่างเป็นภาคีเครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีคณะทำงานเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ ทั้งภาครัฐ ท้องถิ่น ภาควิชาการ และภาคประชาชน เช่น จังหวัดนครศรีธรรมราช องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครศรีธรรมราช สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาภาคประชาชน ภาคใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากรในพื้นที่บ้านศรีวิชัย ฯลฯ

การสร้างกิจกรรมเพื่อการรักษาทรัพยากรกิจกรรมสำคัญอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านในถ้ำร่วมกันทำทุกปีคือการจัดทำเขตอนุรักษ์โดยการทำ “ซั้ง” หมายถึง อุปกรณ์ที่ทำให้ปลามาอยู่รวมกัน ซึ่งมีที่มาจากสิ่งของลอยน้ำต่าง ๆ โดยมีปลาเล็กปลาน้อยอาศัยรวมเงาอยู่ และจะมีปลาขนาดใหญ่กว่าติดตามหาอาหารไปด้วย การวางซั้งก็จะเลียนแบบสิ่งของลอยน้ำ โดยใช้วัสดุต่าง ๆ มาผูกมัดรวมกัน เช่น เศษอวน, เชือกเก่า, ไม้ไผ่ และทางมะพร้าว เหล่านี้เป็นต้น เพียงแต่ซั้งจะถ่วงด้วยก้อนหิน หรือผูกติดกับโชดหินได้ น้ำ ไม่ให้ลอยออกไปจากจุดที่ต้องการ ซั้งมีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ทะเลได้ในระดับหนึ่ง เพราะที่ใดที่มีซั้งบริเวณนั้นจะเป็นแหล่งที่ชุมนุมของสัตว์ทะเล และสามารถป้องกันการเข้ามาทำมาหากินของประมงพาณิชย์ด้วย กล่าวคือหากเรือประมงพาณิชย์เข้ามาหาสัตว์น้ำในเขตที่มีซั้งอยู่ก็จะส่งผลให้เครื่องมือประมงเสียหายได้ นอกจากการทำซั้งแล้วชาวบ้านที่นี่ก็มีการแปรรูปสัตว์น้ำ การสร้างตลาดเพื่อขายสัตว์ทะเล เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ชาวบ้านพื้นที่ เขา-นา-เล ในนครศรีธรรมราช มีวิธีการต่อสู้เพื่อการเข้าถึงทรัพยากร ช่วงก่อน พ.ศ.2505 ในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน คือ การใช้ลักษณะที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนในการเข้าถึงทรัพยากร ได้แก่ การสร้างเครือข่าย (เกลอ) วัฒนธรรมนักเลงและสังคมเครือญาติ ในช่วงหลัง พ.ศ.2505 แต่ละชุมชนมีการสร้างกลยุทธ์ในการเข้าถึงทรัพยากรที่มีความโดดเด่นแตกต่างกันไป กล่าวได้ว่าการต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากรในพื้นที่เขา คือ ชุมชนศรีวัง เป็นพื้นที่ซึ่งชาวบ้านสามารถเข้าถึงทรัพยากรป่าไม้ได้เหมาะสม ทั้งนี้เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าหากป่าไม้สมบูรณ์พวกเขาก็จะมีชีวิตที่ดีด้วย ในขณะที่พื้นที่ป่าพรุยังคงมีปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรป่าพรุและทรัพยากรอื่น ๆ ในพื้นที่ป่า ระหว่างชาวบ้านและรัฐจนเกิดเป็นความไม่ไว้วางใจและหวาดระแวงกันมาอย่างต่อเนื่องส่งผลให้ชาวบ้านต้องใช้วิธีการเข้าไปจับจองสิทธิ์

พื้นที่ป่าพรุหลากหลายวิธี บางกรณีก็ยังคงมีการลักลอบเข้าไปทำมาหากินในป่าพรุ สำหรับพื้นที่ชายฝั่งซึ่งเป็นพื้นที่ซึ่งมีทรัพยากรอยู่มากและมีกลุ่มคนหลายกลุ่มที่อาจจะเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล ทั้งประมงพาณิชย์และบรรษัทขนาดใหญ่ ทำให้ชาวบ้านต้องรวมตัวเป็นกลุ่มขนาดใหญ่เพื่อต่อสู้กับกลุ่มคนกลุ่มอื่น ซึ่งแม้ว่าการรวมตัวสามารถทำได้แล้วแต่เพราะทรัพยากรที่มีในทะเลเป็นสิ่งดึงดูดคนกลุ่มอื่นอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้การต่อสู้จะต้องดำเนินการต่อไปและต้องมีการหนุนเสริมทั้งจากภาครัฐ เอกชนและสถาบันการศึกษาเพื่อให้ชาวบ้านได้อาศัยอยู่กับทรัพยากรทางทะเลที่สมบูรณ์ต่อไป

การอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากร เขา-นา-เล ใน นครศรีธรรมราช พบประเด็นที่ควรนำมาอภิปราย คือ ข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรของชุมชน เขา-นา-เล ข้อจำกัดนั้นประกอบด้วย ความเข้มแข็งของชุมชนแต่ละพื้นที่ ความสามารถในการเข้าถึงกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรตามกฎหมาย และปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะทุนและแรงงาน ดังนั้นหากชุมชนใดสามารถลดข้อจำกัดเหล่านี้ลงได้ ก็จะสามารถเพิ่มความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรได้มากขึ้น เช่น ชุมชนคีรีวงขาดปัจจัยการผลิต (เงินทุน) ชาวบ้านก็รวมตัวกันที่เรียกว่าองค์กรชุมชนเพื่อออกเงินร่วมกันเพื่อลดข้อจำกัดนั้น ชาวประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้งไม่สามารถเข้าถึงสิทธิในที่ทำกินในพื้นที่ทะเลได้ก็จัดทำเขตอนุรักษ์ในพื้นที่ทะเลขึ้นมา

นอกจากนี้ความหลากหลายของทรัพยากรในนครศรีธรรมราช อันมีผลจาก ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่มาของการสร้างสมภูมิปัญญาของคนนครศรีธรรมราช จน นครศรีธรรมราชกลายเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ กำลังถูกทำลายโดยกระแสการพัฒนาแบบใหม่ที่มุ่งแข่งขันในลักษณะของความทันสมัยของเทคโนโลยีและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ซึ่งแม้ว่ากระแสนี้จะพัฒนาไปไกลแต่มุมมองเรื่องทรัพยากรธรรมชาติของคนนครศรีธรรมราชจำนวนไม่น้อยที่ยังเห็นทรัพยากรส่วนรวมว่าไม่ใช่ของตนเอง จึงไม่คิดที่จะช่วยกันดูแลรักษา มุมมองดังกล่าวคือเรื่อง “ของหลวง” มุมมองนี้เกิดขึ้นเมื่อรัฐเข้ามาและช่วงชิงเอาทรัพยากรของท้องถิ่นไปเป็นของรัฐ เมื่อ ราวทศวรรษ 2440 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงการปฏิรูปประเทศในสมัย ร.5 (การตั้งอำนาจ

เข้าสู่ส่วนกลางให้เกิดความสะดวกในการปกครอง เพื่อป้องกันภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยม ส่งผลให้อำนาจต่าง ๆ ของท้องถิ่นไปรวมอยู่ที่ส่วนกลาง รวมถึงอำนาจในการจัดการและการเข้าถึงทรัพยากรด้วย ปัจจุบันประชาชนทั่วประเทศเริ่มตระหนักว่าอำนาจบางอย่างควรกลับมากอยู่กับท้องถิ่นได้ จากกรณีแรกที่มีนักการเมืองบางคนบอกว่าจะไม่ให้งบประมาณกับจังหวัดที่ไม่เลือก ส.ส.ในพรรครัฐบาล กรณีที่สองเมื่อเกิดปัญหาไฟไหม้ป่าพรุควนเคร็ง จังหวัดนครศรีธรรมราชบ่อยครั้งในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา แต่คนท้องถิ่นกลับไม่มีอำนาจตัดสินใจเรื่องการแก้ปัญหา ทำให้ไฟไหม้ลุกลามเป็นวงกว้างและสูญเสียพื้นที่ป่ามากกว่าที่ควรจะเป็น) ในปัจจุบันแม้มีความพยายามคืนอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรมายังท้องถิ่นบ้าง (เช่น ป่าชุมชน) แต่ชาวบ้านโดยมากก็ยังคงมองไม่เห็นวาททรัพยากรนั้นเป็นของตนเอง

“ของหลวง” เป็นการอธิบายให้เห็นมุมมอง หรือวิธีคิดของคนนครศรีธรรมราช รวมถึงของคนภาคใต้ ต่อเรื่องทรัพยากรส่วนรวม เช่น ป่าไม้ ทะเล ภูเขา การศึกษาทั้งสามพื้นที่พบสอดคล้องกันว่า ปัจจุบันชาวบ้านส่วนมากในพื้นที่ที่มีมุมมองต่อทรัพยากรส่วนรวมว่าเป็น “ทรัพยากรของหลวง” หรือทรัพยากรที่เป็นของทางราชการ ของรัฐ ไม่ใช่ของชุมชน ดังนั้นในการเข้าไปหาประโยชน์ในแหล่งทรัพยากรเหล่านั้นก็มุ่งหาประโยชน์โดยไม่มีการรักษาและปกป้องทรัพยากรเหล่านั้นเท่าที่ควร อีกทั้งยังมีความพยายามในการเข้าไปทำให้ทรัพยากรส่วนรวมนั้นเป็นของตัวเองด้วย

วิธีคิดเช่นนี้เกิดขึ้นจากการที่รัฐได้เข้ามาแสดงความเป็นเจ้าของต่อทรัพยากรในท้องถิ่น ที่เห็นได้ชัดในพื้นที่ คือ ป่าไม้ (ทั้งกรณีของป่าพรุและป่าบนภูเขา) การเข้ามาของรัฐทำให้เกิดระบบระเบียบที่ไม่สอดคล้องกับวิถีของชุมชน รวมถึงเกิดข้อห้ามการใช้ประโยชน์ต่อทรัพยากรเหล่านั้น การเข้าไปใช้ประโยชน์ในหลายกรณีพบว่าไปในลักษณะที่เป็นการ “ลักลอบ” หรือการฝ่าฝืนกฎระเบียบที่รัฐตั้งขึ้น ลักษณะเช่นนี้นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ

การที่รัฐเข้ามาแสดงความเป็นเจ้าของต่อทรัพยากร (ป่าไม้) ในนครศรีธรรมราช ทำให้คนนครศรีธรรมราช ดึงตัวเองออกจากทรัพยากรส่วนรวมอย่างอื่น คือ แม่น้ำ ลำคลอง พื้นที่สาธารณะ รวมถึงสาธารณูปโภคอื่น ๆ ที่รัฐเข้ามาจัดสร้างด้วย

ประเด็นสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่น่ามาอภิปราย คือ การศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นนับเป็นการสร้างความมั่นใจ สร้างความภูมิใจให้กับชุมชน อีกนัยหนึ่งเป็นความพยายามที่จะดึงศักยภาพของชุมชน รวมถึงหน่วยงานด้านการวิจัยอื่น ๆ เช่น สำนักงานกองทุน

สนับสนุนการวิจัย ที่ได้จัดตั้งฝ่ายวิจัยท้องถิ่น และมีเป้าหมายหลักเพื่อการใช้งานวิจัย เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

สืบเนื่องจากแนวทางการพัฒนาประเทศ (รวมถึงระบบการศึกษา) ในช่วงประมาณ ห้าทศวรรษที่ผ่านมาที่เป็นการพัฒนาแบบ “แยกตัวออกจากชุมชน” จนในที่สุด การ พัฒนาก็มาถึงทางตันเพราะสังคมเกิดปัญหาที่มีความซับซ้อนมากขึ้นตามลำดับ ภาวะ เช่นนี้จึงมีหน่วยงานทั้งรัฐและเอกชน นักวิชาการ นักปราชญ์ของสังคมไทย ออกมา เสนอทางออกถึงการพัฒนาว่าควรเริ่มต้นจากฐานราก พัฒนาเพื่อรักษาคุณค่า และ ให้เกิดผลเป็นมูลค่าไปพร้อม ๆ กัน เมื่อเป็นเช่นนี้กระแสการพัฒนาจึงหันกลับเข้าสู่ ชุมชนมากขึ้นตามลำดับ จนบางครั้งชุมชนไม่สามารถรับมือกับกระแสการพัฒนาที่ เปลี่ยนทิศทางมาสู่ชุมชนได้ เพราะยังไม่มีความพร้อมในด้านต่าง ๆ มากพอ ดังนั้น การที่หน่วยงานภายนอกจะเข้าไปศึกษาหรือพัฒนาชุมชนต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ

ข้อเสนอแนะ

หากต้องการให้คนนครศรีธรรมราชมีความสามารถเข้าถึงทรัพยากรของตัวเอง ได้มากขึ้น ย่อมส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชาวบ้านในพื้นที่ การศึกษาเรื่องนี้พบ ว่าชุมชนริมเชิงเขาเป็นชุมชนที่มีความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรได้มากกว่าชุมชน ในพื้นที่ราบลุ่มและชายฝั่ง ทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ศิวิลงอยู่ในสภาพที่ดี ได้ รับการยอมรับว่าเป็นชุมชนเข้มแข็ง โครงการวิจัยจึงเห็นว่าถ้าจะให้ชาวบ้านในพื้นที่ อื่น มีความเป็นอยู่ที่ดี เช่นเดียวกับที่ศิวิลง จำเป็นที่หน่วยงานภาครัฐจะต้องเข้าไปให้ ความช่วยเหลือในเชิงนโยบายตามประเด็นต่อไปนี้

1. การสนับสนุนให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากรทั้งป่าพรุ และ ทรัพยากรทางทะเล เพราะถือว่าทรัพยากรทั้งหมดเป็นสิ่งที่อยู่คู่มากับชุมชนท้องถิ่น
2. ในพื้นที่ป่าพรุพบปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่รัฐในกรณี ของการถือครองที่ดินทับซ้อน รัฐควรเร่งดำเนินการเพื่อหาข้อสรุปในปัญหาที่เกิดขึ้น นี้ให้เกิดความชัดเจนและเร่งสร้างความร่วมมือกับชาวบ้านในการดูแลป่าพรุ เช่นเดียวกับที่ศิวิลง
3. รัฐส่งเสริมให้เกิดองค์กรชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ แล้วเข้าไป สนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็ง องค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นอาจรวมกันเป็นเครือข่าย ซึ่งจาก

การศึกษาในกรณีของชาวประมงพื้นบ้านพบว่าการรวมตัวเป็นเครือข่ายจะส่งผลให้ชาวประมงพื้นบ้านได้ร่วมมือกันดูแลรักษาทรัพยากรของตนเอง นั่นเท่ากับว่าชาวบ้านจะคอยเป็นหูเป็นตาให้รัฐในการรักษาทรัพยากรของชุมชน

4. การสร้างองค์ความรู้เรื่องทรัพยากรของท้องถิ่นให้เกิดขึ้นในระดับของโรงเรียนและมหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ประจำปีงบประมาณ 2556 อีกทั้งได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลอันหลากหลายจากชาวบ้านในพื้นที่ศึกษาทั้งสามพื้นที่ ซึ่งมีความเป็นมิตรไมตรีกับผู้วิจัยมาโดยตลอด ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

บรรณานุกรม

- คำ ขวัญมิ่ง อายุ 97 ปี. 80 หมู่ที่ 5 บ้านเนินธัมมัง ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช (สัมภาษณ์)
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พูนศักดิ์ ธานีกรประดิษฐ์. 2540. **เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกในอดีต**. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์.
- ชมพูนุช ประจักษ์สุนทร. **การก่อตัวและกระบวนการประชาสังคม กรณีศึกษาชุมชนศิวัง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช**. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2549.
- ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ. 2550. **ปัญหาในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าพรุช่วงก่อนและหลังการเกิดโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ชลิดา บัณเฑาะว์และอนุสรณ์ อุณโณ. 2546. **พลวัตเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ตอนบนฝั่งตะวันออก**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจิตรศิลป์.

เชย นาพนัง อายุ 67 ปี. 53 หมู่ที่ 5 บ้านเนินธัมมัง ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่
จังหวัดนครศรีธรรมราช (สัมภาษณ์)

ธันวา โต๊ะกาณี. หมู่ 5 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช (สัมภาษณ์)
นฤมล สุขพันธ์ และปิยวรรณ เนื่องมัจฉา. 2552. **ความรู้และการจัดการน้ำของชุมชน
ในพื้นที่ป่าพรุ ศึกษาชุมชนบ้านเนินธัมมัง อำเภอเชียรใหญ่
จังหวัดนครศรีธรรมราช**. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

นอบ ปิยะจันทร์. หมู่ที่ 2 ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช (สัมภาษณ์)
บรรจง นะแส (บรรณารักษ์). **สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ องค์การประชาชน
ระดับรากหญ้าและข้อเสนอทางนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร
ชายฝั่ง**. สงขลา : โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้, 2545.

ยงยุทธ ชูแว่นและประมวล มณีโรจน์, **บทสังเคราะห์เศรษฐกิจหมู่บ้านบริเวณ
ลุ่มทะเลสาบสงขลา ในมิติประวัติศาสตร์**, เอกสารประกอบการสัมมนาทาง
วิชาการ เรื่อง ทะเลสาบในกระแสความเปลี่ยนแปลง : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม
และกระบวนการพัฒนา ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา อำเภอเมือง
จังหวัดสงขลา 19 – 21 มิถุนายน 2546.

วัชรวิทย์ วัชรพันธ์ และอ้อม สุวรรณรัตน์, “วัฒนธรรมคนลักษณะเลง” วิทยาลัยวันศุกร์
3, 103 (ธันวาคม 2544)

สุนีย์ ดาษณิม. หมู่ที่ 2 ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช (สัมภาษณ์)
<http://www.kamlone.com/doc/history-kiriwong.doc>
เข้าถึงข้อมูลวันที่ 16 ธันวาคม 2556.